

Introducció

La publicació que teniu a les mans analitza l'evolució, entre el gener de 2017 i el desembre de 2018, dels diversos aspectes que configuren el sector de la comunicació a Catalunya. Aquesta desena edició de l'*Informe de la comunicació a Catalunya* és el resultat d'un treball de recerca en equip, en què cada autor o autora ha elaborat el corresponent capítol amb un ampli marge de discrecionalitat, però també en estreta col·laboració amb l'equip editor i d'acord amb uns criteris i unes directrius que s'han anat definint i depurant en els gairebé 20 anys de vida de l'*Informe*.

Aquesta profunditat cronològica és un dels principals actius de l'obra, ja que facilita als autors la incorporació d'una mirada retrospectiva, que es pot remuntar fins a l'any 2000. En aquest sentit, a la majoria dels capítols s'analitza si en l'àmbit o sector comunicatiu en qüestió s'han pogut recuperar o superar els indicadors anteriors a l'esclat de la crisi econòmica de 2008 o, per contra, una dècada després això encara no ha estat possible. Amb la voluntat d'esbrinar també si el que passa a Catalunya en el terreny de les indústries de la comunicació i la cultura és peculiar del cas català o bé la manifestació local de fenòmens regionals o globals, els capítols aporten, sempre que ha estat possible, una perspectiva comparativa amb la resta d'Espanya i amb el context internacional.

Les persones que s'apropen per primera vegada a l'*Informe* podran constatar que es tracta d'una obra concebuda per ser llegida com un tot, però que també permet l'abordatge de cada capítol per separat, en funció dels interessos específics de cada lector o lectora. Des de l'equip editor hem fet un treball d'interrelació i de referències creuades, per identificar i ubicar aquells aspectes o temes que es tracten en més d'un capítol. En aquest sentit, hem procurat que l'obra es converteixi en una eina útil, de fàcil consulta, que ajudi a resoldre dubtes i a aprofundir en l'evolució del macrosector comunicatiu català sense perdre de vista el context en el qual s'emmarca.

Context polític i econòmic del bienni

Catalunya ha viscut, durant el bienni 2017–2018, una situació que podríem definir com d'excepcionalitat política, en el marc dels esdeveniments vinculats amb el procés català. En aquest sentit, ens ha semblat útil aportar una breu cronologia dels fets polítics més rellevants, perquè aquests han condicionat en més o menys mesura l'evolució del sector comunicatiu durant el període estudiat.

El 6 i 7 de setembre de 2017 el Parlament aprova, via tramitació exprés, les anomenades *lleis de desconnexió*: Llei del referèndum i Llei de transitorietat, i el president Carles Puigdemont (Junts pel Sí) i els seus consellers firmen el decret de la convocatòria del referèndum de l'1 d'octubre. El Tribunal Constitucional suspèn aquesta convocatòria, mentre que el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (TSJC) admet a tràmit una querrela de la fiscalia contra el Govern per desobediència, prevaricació i malversació. Uns dies més tard, el 12 de setembre, el Tribunal Constitucional decideix suspendre cautelarment la Llei de transitorietat.

El 20 de setembre de 2017 la Guàrdia Civil registra, per ordre del jutjat d'instrucció número 13 de Barcelona, el Departament d'Economia i altres dependències de la Generalitat, en el marc de la investigació sobre la convocatòria del referèndum, i deté 14 alts càrrecs del Govern. L'Assemblea Nacional Catalana (ANC) i Òmnium Cultural convoquen una manifestació multitudinària de protesta davant del Departament d'Economia, arran de la qual dos dies més tard els respectius presidents, Jordi Sánchez i Jordi Cuixart, seran denunciats per la fiscalia davant de l'Audiència Nacional, acusats de sedició.

El 27 de setembre, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ordena el tancament dels centres de votació previstos per al referèndum, amb la voluntat d'impedir-ne la celebració. Tanmateix, la jornada de votació de l'1-O es du a terme, en un context de confrontació política on la Guàrdia Civil i la Policia Nacional carreguen contra ciutadans convocats pels líders independentistes amb l'objectiu d'impedir l'accés de la policia als centres de votació. El 27 d'octubre, el Parlament de Catalunya aprova una declaració d'independència, que no s'arriba a publicar al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*. El mateix dia el president del govern espanyol, Mariano Rajoy, en aplicació de l'article 155 de la Constitució espanyola, decideix cessar el president Puigdemont i el seu govern, dissol el Parlament i convoca eleccions autonòmiques a Catalunya per al 21 de desembre. El 30 d'octubre el fiscal general de l'Estat presenta una querrela per rebel·lió davant de l'Audiència Nacional contra els integrants del govern de Carles Puigdemont i una altra al suprem contra els membres sobiranistes de la mesa del Parlament. Puigdemont marxa a Bèlgica amb els consellers Toni Comín, Lluís Puig, Clara Ponsatí i Meritxell Serret. Els 2 i 3 de novembre entren en presó preventiva la presidenta del Parlament, Carme Forcadell, i els membres del Govern Oriol Junqueras, Josep Rull, Josep Turull, Raül Romeva, Dolors Bassa i Joaquim Forn; Jordi Sánchez i Jordi Cuixart ja hi havien ingressat el 16 d'octubre.

Arran de les eleccions catalanes del 21 de desembre, tot i que Ciutadans és el partit més votat, Junts per Catalunya (JxC) aconsegueix formar govern amb Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), gràcies a l'abstenció de la Candidatura d'Unitat Popular (CUP), i Quim Torra és nomenat president en la XII legislatura el 14 de maig de 2018.

En el context estatal, l'1 de juny de 2018 el Congrés dels Diputats aprova per primera vegada en democràcia una moció de censura contra un president de govern, i Mariano Rajoy (Partit Popular) és substituït pel socialista Pedro Sánchez, gràcies al suport d'Units Podem, Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), Partit Demòcrata Europeu Català (PDeCAT), Partit Nacionalista Basc (PNB), Compromís, Euskal Herria Bildu (EH Bildu) i Nova Canàries (NCa). Tanmateix, la falta d'acord per a l'aprovació dels Pressupostos Generals de l'Estat de 2019 condueix a unes eleccions generals anticipades el 28 d'abril de 2019, en les quals el PSOE és la llista més votada. Tot i així, aquest partit no aconsegueix formar govern, i després de dos debats d'investidura fallits es veu obligat a convocar unes noves eleccions, previstes per al 10 de novembre del mateix any.

Pel que fa a l'economia, durant el bienni 2017–2018 Catalunya encara no havia recuperat la situació d'abans de la crisi de 2008. Pel que fa als principals indicadors econòmics, s'ha reduït la taxa d'atur, que ha passat del 13,4% l'any 2017 a l'11,5% el 2018, però encara no assoleix la xifra del 8,9% que tenia el 2008, segons l'enquesta de població activa de l'Institut Nacional de Estadística. Segons aquesta mateixa font, el creixement del Producte Interior Brut (PIB) va protagonitzar a Catalunya una acceleració entre el 2014 i 2015, en què va passar de l'1,8% al 3,9%, però a partir d'aquí el creixement es va anar moderant: 3,4% el 2016, 3,3% el 2017 i 2,6% el 2018, unes xifres lleugerament més altes que les del conjunt d'Espanya, a on el creixement va ser del 2,9% el 2017 i el 2,4% el 2018.

Estructura de la publicació

Per a aquesta desena edició de l'*Informe de la comunicació a Catalunya* hem optat per seguir l'estructura de la corresponent al bienni 2015–2016, amb alguns petits canvis. L'obra està estructurada en tres blocs principals. La primera part, sota el títol de "Marc general", està formada per sis capítols que tracten temàtiques transversals que afecten els diversos sectors de la comunicació social a Catalunya.

En concret, el primer capítol, "Espais comunicatius i llengua", escrit per Carme Ferré Pavia (UAB, InCom-UAB), analitza l'evolució, l'ús i els consums de la llengua als mitjans en un bienni en el qual la situació política viscuda a l'entorn de l'1-O ha afavorit l'ascens dels mitjans en català.

Descobrirem, amb el capítol "Les polítiques de comunicació", d'Isabel Fernández Alonso i Marc Espín (Grup Daniel Jones, UAB), les principals decisions preses durant el bienni pel govern de la Generalitat de Catalunya i pel Parlament de Catalunya que afecten els mitjans públics de la Corporació Catalana de Comunicació, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya i els mitjans audiovisuals privats d'àmbit català.

El tercer capítol, “Economia i finançament de la comunicació”, de Mercè Díez (Grup Daniel Jones, UAB), se centra en l’evolució de les empreses i els grups propietaris directes de mitjans de comunicació, tant públics com privats, amb activitat a Catalunya, tenint en compte la seva relació amb altres indústries de la comunicació i la cultura, com la publicitària, l’editorial o l’audiovisual, i la convergència entre sectors.

El capítol “L’entorn tecnològic”, de Miquel Vidal Villoria (Blackpool Digital), explica els principals canvis en l’ús de tecnologies, i com durant el bienni la connexió fixa més habitual passa a ser la fibra òptica, i l’accés a tecnologies de banda ampla mòbil condiciona cada cop més la manera de comunicar-nos i de consumir els mitjans.

Per primera vegada, en aquest apartat dedicat al “Marc general” incloem un capítol sobre “Drets televisius i servei públic”, a càrrec de Laura Bergés Saura (Grup de Recerca en Transformacions en els Mitjans Audiovisuals i les seves Implicacions, UdL), que centra l’atenció en les polítiques dels operadors públics audiovisuals a l’hora d’adquirir produccions externes, i també vendre i posar a disposició del públic les obres de producció pròpia, tenint en compte el seu compromís amb l’accés a la cultura i el coneixement.

Finalment, aquest apartat es tanca amb el capítol “La recerca en comunicació”, de Marta Civil i Serra (InCom-UAB), en el qual l’autora aprofundeix en la producció científica a través dels projectes d’R+D+I en comunicació dirigits per investigadors de Catalunya i finançats pel govern d’Espanya, en els grups de recerca en comunicació reconeguts per la Generalitat de Catalunya (2017–2020) i en les tesis doctorals sobre comunicació defensades durant el bienni estudiat, en un context marcat per les polítiques europees, espanyoles i catalanes d’estímul a la publicació en accés obert. Tot i que en anteriors edicions de l’*Informe* havíem tractat la recerca en comunicació conjuntament amb l’evolució dels estudis universitaris en comunicació, l’autora abordarà aquest darrer tema en una nova investigació, que tindrà periodicitat anual i es publicarà a l’espai en línia de l’*Informe de la comunicació a Catalunya*, a l’Observatori de la Comunicació a Catalunya (OCC InCom-UAB), a partir de la tardor de 2019.

La segona part de l’*Informe* analitza de forma monogràfica els diversos mitjans i indústries de la comunicació i la cultura, a partir de set capítols. A “La premsa”, de Joan M. Corbella Cordoní (UNICA, UPF), s’aprofundeix en l’evolució del sector i es constata com les edicions en paper continuen perdent difusió i audiència, en benefici de les publicacions digitals. També s’hi analitza l’impacte de la davallada dels ingressos publicitaris i la crisi del model de negoci que es viu en aquest sector.

A continuació “La ràdio”, de Carles Llorens Maluquer (GRISS, UAB), aborda l’evolució d’aquest mitjà a Catalunya durant el bienni, caracteritzada per una lenta davallada de l’audiència, en un context marcat per canvis legals i de l’estructura del sector.

El capítol “La televisió”, de Reinald Besalú (OPA, UPF), aprofundeix, entre d’altres aspectes, en com la proliferació de noves formes de consum televisiu no ha estat contradictòria amb l’augment d’audiència de TV3 durant el bienni objecte del nostre estudi, a més d’analitzar el

paper de les televisions de pagament, en convivència amb la resta de televisions en obert.

El capítol sobre “El cinema”, de Juan José Caballero Molina (UB) i Daniel Jarrod (ESCAC-UB; UB), analitza l’evolució del sector cinematogràfic i com la reclamació del Ministeri d’Hisenda a la CCMA sobre el pagament de l’IVA dels exercicis 2015 i 2017 ha comportat una frenada de les aportacions de TV3 al desenvolupament de projectes audiovisuals en general, i cinematogràfics en particular.

A continuació, les indústries culturals són tractades en tres capítols específics. “El llibre”, de Xavier Cubeles (Eurecat; UPF), analitza la producció i els hàbits i pràctiques socials relacionades amb l’edició de llibres a Catalunya, els seus canals de comercialització i difusió, el comerç internacional i les polítiques públiques, en un bienni relativament estable en aquest camp. El capítol “La música”, de Lluís Gendrau (Grup Enderrock), constata com la indústria musical catalana ha viscut una situació de millora en la producció i la facturació, i per primera vegada aporta dades sobre la presència femenina a la indústria musical catalana. Finalment, aquest apartat es tanca amb el capítol “El videojoc”, de Ruth S. Contreras Espinosa (OCVE, InCom-UAB / UVic-UCC) i Xavier Ribes i Guàrdia (OCVE, InCom-UAB / UVic-UCC; GRISS, UAB), en el qual els autors analitzen la tendència de creixement sostingut de la indústria catalana del videojoc i com Barcelona segueix atraient empreses del sector, gràcies en part a les polítiques públiques de la Generalitat.

La tercera part de l’*Informe* està dedicada a “Reptes de la comunicació a Catalunya” i es concep com un espai de reflexió, amb tres aportacions de caire més assagístic.

El capítol titulat “Recerca en comunicació i procés català”, de Carlota M. Moragas-Fernández i Marta Montagut Calvo (Asterisc-URV), fa una revisió i recull de la recerca en comunicació publicada a l’entorn del Procés, que ha estudiat aspectes diversos com ara les dinàmiques discursives o les relacions entre periodistes, mitjans de comunicació, polítics i ciutadania, i com han influït en l’espai català de comunicació. Aquest text es complementa amb un segon capítol, “Polarització, espectacularització, tertúlies i periodisme. Una visió comunicativa del procés català”, signat per les mateixes autores, que analitza la mediatització de la política en el context del Procés, a través sobretot dels gèneres d’opinió i la seva influència en la relació entre polítics, periodistes i ciutadania, i en general en la construcció de l’opinió pública catalana.

Finalment, el tercer capítol d’aquest apartat es titula “Els nous reptes del periodisme: *fake news* i *big data*” i el signen Jordi Duch (Network and Data Science, URV) i Frederic Guerrero-Solé (UNICA, UPF; Grup de Recerca POLCOM, adscrit al Grup de Recerca en Periodisme, UPF). En aquest capítol els autors aprofundeixen en com l’explotació de dades massives (*big data*) i les notícies falses o enganyoses (*fakenews*) s’han convertit en dels grans reptes de la comunicació i el periodisme actuals, i com han condicionat també la cobertura mediàtica i la formació d’opinió a l’entorn del referèndum de l’1 d’octubre de 2017.

L'*Informe de la comunicació a Catalunya 2017–2018* es tanca amb un “Epíleg”, escrit per Carmina Crusafon Baqués (Observatorio Iberoamericano de la Comunicación, UAB), en el qual l'autora sintetitza, a través de la seva mirada personal, les principals aportacions de l'obra, amb un balanç sobre l'estat de la comunicació a Catalunya.

El valor de l'obra col·lectiva

Les autores i els autors, l'equip de correcció lingüística de LlenguaViva i l'equip editorial hem treballat per mantenir l'estil de cada un dels capítols, preservant, alhora, la coherència del conjunt de la publicació. Hem apostat per un ús no sexista del llenguatge, i, de la mà de l'equip de correcció, hem proposat alternatives en català per a diversos anglicismes, molt freqüents sobretot en el camp audiovisual, el de les TIC i el de l'internet de les coses. Així, per exemple, hem utilitzat *dades massives* com a equivalent de *big data*, *reproducció en línia* per traduir *streaming*, *notícies falses* o *enganyoses* per *fake news* i *verificació de fets i notícies* en lloc de *fact checking*.

L'Institut de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona (InCom-UAB), amb la voluntat fomentar la col·laboració entre grups de recerca i universitats, ha aconseguit agrupar entorn d'aquest projecte investigadors de set grups reconeguts de l'àmbit de la comunicació, adscrits a les ciències socials i les humanitats: els consolidats Grup Internacional d'Estudis sobre Comunicació i Cultura (InCom-UAB) i el Grup de Recerca en Comunicació Asterisc (URV), que han compartit la responsabilitat de la tasca d'edició de l'obra; el Grup de Recerca en Estructura i Polítiques de Comunicació Daniel Jones (UAB); el Grup de Recerca en Imatge, So i Síntesi (UAB); el Grup de Recerca en Periodisme (UPF); la Unitat d'Investigació en Comunicació Audiovisual (UPF), i l'emergent Grup de Recerca en Transformacions en els Mitjans Audiovisuals i les seves Implicacions (UdL). També s'ha comptat amb la participació d'un vuitè grup consolidat, Network and Data Science (URV), adscrit a l'àmbit científic de les enginyeries i l'arquitectura, que aporta expertesa en l'estudi sobre l'explotació i l'anàlisi de dades massives.

El compromís amb l'accés obert i la transferència de la recerca a la societat

Volem cloure aquesta introducció destacant que a partir de la tardor de 2019, les deu edicions de l'*Informe de la comunicació a Catalunya* es podran consultar en línia a través del Dipòsit Digital de Documents (DDD-UAB), adscrit al Catàleg Col·lectiu d'Universitats de Catalunya (CCUC), en compliment de les recomanacions europees i la llei espanyola 14/2011 de la Ciència, i imitant la Generalitat de Catalunya en la seva política de publicació en accés obert. Es tracta, doncs, de garantir que aquest treball col·lectiu i transversal, fruit de vint anys d'anàlisi i d'interpretació del sector comunicatiu a Catalunya, estigui a l'abast de tothom en línia, a banda de l'edició impresa.

Esperem, amb aquesta desena edició de l'*Informe*, despertar l'interès de les persones que el llegeixin i ajudar a comprendre les dinàmiques de les polítiques públiques, el mercat i les indústries de la comunicació i la cultura catalanes, així com les seves interrelacions, sense oblidar el context espanyol i internacional en el qual estan immerses.

Marta Civil i Serra (InCom-UAB) i **Bernat López** (Departament d'Estudis de Comunicació, URV)

Editors de l'*Informe de la comunicació a Catalunya 2017–2018*

Bellaterra (Cerdanyola del Vallès) / Tarragona, setembre de 2019